

SAYYID TOJIDDIN HASANXOJANING BUXORO XONLIGIDAGI MULKLARI BAYONI

Shoto'rayeva Sitora Xudoyberdi qizi
Termiz davlat universiteti 2-bosqich magistri

Annotatsiya. Sayyidlar deganda rasululloh (SAV) ning qizi Fotima va kuyovi Alining nikohidan tug'ilgan Imom Hasan va Imom Husaynlarning avlodlari tushuniladi. Ushbu maqolada XVI -XVII asr Buxoro xonligining siyosiy, madaniy hayotida yuqori o'ringa ega bo'lgan Sayyid Tojiddin Hasanxoja faoliyatiga bag'ishlangan bo'lib, undagi ma'lumotlar Tojiddin Hasanxojaning nevarasi Muhammad Tolib tomonidan yozib qoldirilgan.

Kalit so'zlar: sayyid, Jo'ybor, Tojiddin Hasanxoja, Sayyid Otaliq.

Sayyid Tojiddin Hasanxoja o'z davrining chuqur ilmi kishilaridan biri edi. Qur'on ilmida shu darajada mohir ediki, qori va hofizlar u kishining qiroat va talaffuzini eshitishganda tahsin aytishardi. Qayta-qayta qilingan qiroatlar tufayli Qur'onni yoddan bilar va biron qori tilovat qilayotganida qandaydir kamchilikka yo'l qo'ysa, buni aytib tuzatar edi. Nasx xati ta'limini zamon olimlari jam bo'lgan majlislarda Qur'ondan biron oyat o'qib, ulamolar o'rtasida munozara qo'zg'ab, olimlarning so'zlarini saralardi.

Davlat va xo'jalik u kishiga o'tgach, hunarmandlarning Jo'yborga ko'chib kelishi juda kuchayadi. Ular tomonidan hovlilar va uylar qurildi, turli kasb egalari do'konlar va bozorlar bino qildilar. Unga tegishli bo'lgan mulklar davlat soliqlaridan ozod edi. Agar biron kishi jinoyat sodir etib, uni qatl qilishga hukm berilsa, aybdor o'zini Jo'yborga urar va Sayyid Tojiddin Hasanxojaning marhamati bilan bir qoshiq qonidan kechilardi.

Denovdagi Sayyid Otaliq madrasasining qurilishi Buxoro jo'yboriy xojalari bilan bog'liq. Jo'yboriy xojalariga Buxoro xonlari doimo katta iltifot ko'rsatib kelishgan. Ana shundaylardan biri ashtarxoniylardan Imomqulixon Buxoro taxtiga o'tirgach, singlisini Tojiddin Hasanxoja Jo'yboriyga nikohlab beradi va unga Buxorodagi Pirmast va Hisordagi Denov yerlarini muhrlab tortiq etadi. Shuningdek 20 ming

tanga, bir qancha tuya, ot uyurlari beradi etadi. Hukmdor bergan yerlar jo'yboriylar tomonidan mustaqil boshqarilgan va bu yer egalariga «otaliq» maqomi berilgan. *Otaliq* – biron urug' yoki qabilaning hurmatga sazovor boshlig'iga xonlik tomonidan beriladigan yuksak unvon bo'lib, taxt vorisi (valiahd) ning tarbiyachisi bo'lgan. Temuriylar davrida bek atka deyilgan¹.

Tojiddin Xoja Hasan Jo'yboriy o'z mablag'i evaziga Denovda ikkita madrasa qurdiradi. Tojiddin payg'ambarzodalar avlodiga mansub bo'lganligi tufayli el orasida sayyid unvoniga ega edi. Shu sababdan madrasa uning nomi bilan Sayyid otaliq deb atalgan va u 1612-1628 yillar davomida qurib bitkazilgan².

Denovdagi madrasa va xonaqoh fasadlari bir-biriga qarama-qarshi qurilgan. Bu «qo'sh» usuli deyiladi. Ularning ko'ndalang o'qi ikkala inshoot o'rtasidan o'tgan. O'rtadan o'tgan yo'l esa Denov begining qo'rg'oniga eltar edi. Madrasa to'rtburchak (46 x 64) shaklda qurilgan. O'rtadagi hovlisi 40 x 29,5 metrni tashkil etadi. Birinchi qavatdagi hujralar maydoni 4,75 x 2,75 metrni, ikkinchi qavatdagilar maydoni 2,75 x 2,25 metrdan iboratdir. Madrasa 114 hujradan iborat bo'lgan. Qur'oni Karimda ham 114 sura bor. Madrasa hujralari soni Qur'oni Karim suralari soniga qiyos qilingani bilan ham diqqatga sazovordir.

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, 1997 yilda «Oltin meros» xalqaro xayriya jamg'armasi qoshida «Sayyid Otaliq» madaniyat markazi ochildi. Markaz madrasani asl holiga keltirish uchun ko'p ishlarni amalga oshirdi. Madrasa binosi, uning old tomonidagi hudud obodonlashtirildi. Hozirda bu joy Denov tumani hokimining qaroriga asosan, Registon maydoni deb yuritiladi³.

Bundan tashqari, Buxoro, Balx, Samarqand, Toshkent, Andijon, Hisor, Xuzor, Shahrisabz, Qarshi, Miyonkol, Qoroko'l va Chorjo'yda Sayyid Tojiddinning ming bo'lak mulki bor edi. Shuningdek, ellikta bog', toshsaroylar, sardobalar, timchalar va bozorlari bo'lib, bulardan ayrimlari Buxoro viloyati va uning tumanlarida, ayrimlari Qorako'l, Toshkent, Zandana va boshqalarida joylashgan edi. Balx

¹ Турсунов С., Умаров И., Пардаев Т., Холмонова Ф., Турсунов А., Махмадиярова Н., Нарзуллаева Н. Ўзбекистонда топонимик номлар ва уларнинг тарихи. –Термиз: Сурхон-Нашр, 2017. –Б. 159.

² Турсунов С., Пардаев Т., Пайғамов А., Нарзуллаева Н. Сурхон воҳасида моддий маданият тарихи. – Тошкент, 2013. –Б. 234-235.

³ Умаров И., Хуррамова Н. Саййид оталиқ мадрасаси // Давр. Замон. Шахс. Илмий-амалий мақолалар тўплами. 2016 йил IV қисми ва 2017 йил I-II қисмлари. Тошкент, 2017 йил. –Б. 101-102.

International Conference on Multidisciplinary Sciences and Educational Practices

Hosted online from Rome, Italy

Website: econfseries.com

27th December, 2024

viloyatida 380 ta saroy, bozor va timchalar u kishiga qarashli edi. Shuningdek, yigirma ming yilqi, qoramol va qo'ylari bo'lgan. Xasanobod mulkini o'zi bino qilib, bir necha qishloq, chorbog', uzumzor, yaxshi saroy bunyod qilgan edi. Uning yillik daromadi ellik ming tanga va Buxoro vaznida ellik ming g'alla edi. Jo'yborda o'zi, opa-singillari va bolalari uchun shoxona hovlilar qurdirdi. O'n bitta aravakash qul, o'n bitta arava xizmatida edi. Oliy masjid va madrasadan tashqari, Sumitanda ulug'lar bosh go'ristonida masjid bunyod qildirishga kirishdi. Biroq ushbu masjid uning o'limidan keyin bitkazildi.